

رضایت و برائت

دکتر حبیب احمدی

رضایت : رضایت در لغت به معنی اجازه ، خشنودی و تسلیم
شدن و موافقت می باشد

شرایط رضایت :

الف رضایت باید آزادانه باشد

ب رضایت باید آگاهانه باشد

ج رضایت دهنده باید عاقل و بالغ و واجد اهلیت قانونی باشد

د رضایت بیمار باید قبل از عمل جراحی و طبی یا مقارن با آن باشد

شرایط اهلیت قانونی : شامل بلوغ ، عقل و رشد است

ماده ۱۲۰۹ قانون مدنی : سن ۱۸ سالگی را سن رشد می دانست ولی با اصلاح قانون در حال حاضر طبق تبصره ۱ ماده ۱۲۱۰ قانون مدنی سن بلوغ برای پسر ۱۵ سال و دختر ۹ سال قمری می باشد

آیا اگر پزشکی رضایت بگیرد دیگر ضامن اعمال خود نیست؟

• بطور کلی بدون رضایت بیمار یا نمایندگان قانونی او هیچ

پزشکی حق تصرف در جسم و روان بیمار را ندارد مگر

در موارد اورژانسی که امکان اخذ رضایت را ندارد

- لطفاً بفرمائید **ولي بیمار** به ترتیب اولویت چه کسی است؟ تا در صورت غیبت یا فوت یکی از ایشان بتوان از دیگری در مورد بیماری که خود نمی تواند جهت درمان رضایت یا برائت دهد، رضایت و برائت حاصل کرد.

- آیت ... **العظمي مكارم شیرازی**

- **ولي بیمار** در درجه اول خود اوست اگر هوش و حواس لازم را دارد و الا پدر یا جدّ او. **در غیر اینصورت باید بستگان نزدیکش از حاکم شرع در این امر اجازه بگیرند.** و ما نسبت به بیمارانی که جنبه اورژانسی دارند و نمی توان منتظر پیدا کردن **ولي نشست**، به طبیب معالج آنها اجازه می دهیم که خدمات لازم پزشکی را درباره آنها به دقت انجام دهد.

دیدگاه فقهای عامه : بر طبیب واجب است که قبل از اقدام به
معالجه بیمار یا عمل جراحی اذن او را کسب کند

۱. عده ای قائل به ضمان طبیب هستند

۲. عده ای به سقوط ضمان معتقدند

کسانی که عقیده به ضمان طبیب دارند می گویند برای معالجه
بیمار بدون اذن او یا ولی سبب می شود که عمل مباح او
به حرام تبدیل شود پس پزشک مسئول و ضامن است

کسانیکه به سقوط ضمان معتقدند :

چون هدف نهایی سعی و کوشش پزشک در عمل طبابت و کمک به بیمار است اینکه از درد و رنج رهایی یابد و چون نیت او برای خدا و خیر است معلوم می شود که قصد تعدی به بیمار ندارد بنابراین اذن بیمار یا عدم اذن بیمار در مشروعیت و عدم مشروعیت قضیه اثری ندارد و چون قصد پزشک نیکی است و خداوند هم در قرآن مسئولیت را از نیکوکاران سلب نموده و فرموده است : « ما علی المحسنین من سبیل » یعنی عمل فرد خیر و نیکوکار به قصد کار نیک عقوبت ندارد

دیدگاه فقهای امامیه :

از دیدگاه فقهای امامیه نیز رضایت بیمار شرط اساسی برای مشروعیت معالجه است و طبیب در صورت عدم اخذ رضایت بیمار یا اولیاء وی ضامن می باشد و مکلف به پرداخت دیه یا جبران خسارت وارده می باشند

امام خمینی (ره) :

طبیب را بدون اخذ رضایت حتی اگر در علم پزشکی مهارت داشته باشد ضامن آنچه که تلف کرده است می داند

مطالعه تطبیقی رضایت :

بیماران حق دارند که از انجام معالجه و درمان سربازند

حقوق common law :

به موجب این نظریه هر انسان عاقل و بالغ و واجد اهلیتی حق دارد که تعیین نماید چه باید در مورد بدن او انجام شود و استقلال افراد را به رسمیت می شناسد . معالجاتی که بدون رضایت انجام گرفته باشد به غیر از موارد استثنایی قانونی ، به عنوان تعدی به حقوق بیمار تلقی می گردد

حقوق رومی - ژرمنی :

بیشتر در کشورهای اروپایی غربی است

رضایت تنها توسط خود بیمار یا تحت شرایطی خاص توسط نماینده قانونی او و آزادانه و با آگاهی باشد و از معالجه سربازند و حتی اگر بیماری مهلک دارد باید به تصمیم او احترام گذاشت

در اتریش : به غیر از مواردی که خطر شدیدی بیمار را تهدید می کند معالجات خاص (از جمله عمل جراحی) تنها با رضایت بیمار صورت می گیرد

دانمارک : بیمار می تواند هر زمان که مایل باشد معالجات را قطع کند و اجباری هم ندارد تا برای این کار خود دلیلی ارائه دهد . البته پزشک باید بیمار را از عواقب این تصمیم مطلع کند

لهستان : پزشک را ملزم نمی کند تا در هر شرایطی رضایت بیمار را کسب کند . بنابراین هیچگونه الزام قانونی برای جلب رضایت بیمار وجود ندارد زیرا فرض بر این است که وقتی بیماری به پزشک مراجعه می نماید تا او را معالجه کند موافقت خویش را اعلام کرده است تنها عمل جراحی نیاز به رضایت بیمار دارد

در مجموع اکثر موارد نیاز به فرم خاص رضایت نامه نیست
در موارد خاص مانند اعمال جراحی اخذ رضایت کتبی
الزامی است

رضایت به اقدامات درمانی معمول را می توان در ورود به
مطب ، نوشتن دارو در دفترچه استنباط کرد .

در تمام کشورها پزشک مجاز است در شرایط اورژانس
معالجه خود را انجام دهد .

رضایت دیگران :

رضایت همسر

در آمریکا و بطور کلی در قانون common law برای هیچ شخصی رضایت همسر لازم نیست

بعنوان مثال: خانمی بیماری رحم دارد باید رحم برداشته شود
پزشک برای جراحی نیاز به رضایت همسر ندارد .

در نظام حقوقی ایران :

زوجین در حدود مقرر و شرعی و قانونی ، همانند قبل از ازدواج اختیار و آزادی اراده دارند ، اما به نظر می رسد در اعمال جراحی که تاثیر بر حق زوجیت دارد این آزادی محدود می شود

مانند بستن لوله رحم ، ولی در قانونی که مجلس تصویب نموده است برای سقط جنین که خطر جانی برای مادر وجود داشته باشد و یا نقص ژنتیکی جنین که باعث خرج مادر گردد فقط رضایت مادر شرط می باشد

ضمناً در مورد طفل صغیری که پدرش حضور ندارد و مادر حضانت قانونی دارد راه قانونی اش این است که از طریق اداره سرپرستی قیمومیت فرزندش را بگیرد

در مواردی که قیم حضور ندارد و عدم اقدام به موقع منجر به فوت یا تشدید بیماری (با در نظر گرفتن عرف پزشکی) شود بدون اخذ رضایت می توان اقدام به عمل جراحی نمود .

انواع رضایت :

- رضایت ضمنی (یا تلویحی)
- رضایت صریح (رضایت شفاهی و رضایت کتبی)

رضایت ضمنی :

رضایتی که بیمار با رفتار و عمل و گفتار خود نشان می دهد

و عرف و عادت بر آن دلالت داشته باشد

ورود به مطب یا بیمارستان ، درخواست مراقبت پرستاری ،

کشیدن دندان ، تزریق آمپول

رضایت صریح :

یعنی بیمار برای اعمال جراحی خاصی رضایت داده است

عمل جراحی و معالجه نباید انجام گیرد مگر بعد از آن که

بیمار رضایت صریح و آزادانه خود را اعلام نماید

رضایت در موارد اورژانس

ماده ۱۵۸ و ۴۹۷ قانون مجازات اسلامی اخذ رضایت و برائت را در موارد فوری لازم نمی داند

قانون مزبور تعریف و ضابطه و معیاری برای شناخت موارد فوری و اورژانس ذکر نکرده است

اما ماده یک آئین نامه اجرایی قانون مجازات خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی مصوب ۱۳۶۴/۸/۱۵ فوریت را به شرح ذیل تعریف می کند

فوریت پزشکی به مواردی از اعمال پزشکی اطلاق می شود که بایستی بیماران را سریعاً مورد رسیدگی و درمان قرار داد و چنانچه اقدام فوری به عمل نیاید باعث خطرات جانی ، نقص عضو یا عوارض صعب العلاج و یا غیر قابل جبران خواهد شد

ماده ۲ آئین نامه مزبور نیز مصادیق فوریت‌های پزشکی را به شرح
ذیل احصاء نموده است

۱. مسمومیتها
۲. سوختگی
۳. زایمانها
۴. صدمات ناشی از حوادث و سوانح وسایل نقلیه
۵. سگته های قلبی و مغزی
۶. خونریزی ها و شوک

- ۷. اغماء
- ۸. اختلالات تنفسی شدید و خفگی ها
- ۹. تشنجات
- ۱۰. بیماری های عفونی خطرناک مانند مننژیت
- ۱۱. بیماری های نوزادانی که نیاز به تعویض خون دارند
- ۲۱. سایر مواردی که مشمول تعریف ماده یک قرار گیرد

بنابراین در موارد اورژانس پزشکان موظفند در صورت مشاهده چنین بیمارانی ،

آنچه در توان دارند به کاربرند ، در غیراینصورت متخلف محسوب و به

حبس از ۶ ماه تا ۳ سال محکوم خواهند شد

سوآلی که مطرح می شود این است که مرجع تشخیص فوریت‌های پزشکی کیست ؟

قانون گذار اشاره ای به مرجع تشخیص فوریت های پزشکی
نموده است ولی ماده ۴ ائین نامه اجرایی قانون مجازات
خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی
مقرر می دارد کلیه بیمارستانها و موسسات درمانی مکلف
به پذیرش بیمارانی که مشمول فوریت‌های پزشکی هستند می
باشند

در بیمارستان باید پزشکان و متخصصان باشند فلذا **تشخیص**
فوریت‌های پزشکی در صلاحیت کسانی است که در این
رشته تخصص و به این امور اشتغال دارند هستند

مواردی که رضایت معاینه شونده ضروری نیست:

- 1- معاینه بهداشتی دانش آموزان مدارس از نظر بهداشت عمومی.
- 2- معاینه بهداشتی زندانیان در ندامتگاه.
- 3- معاینه بهداشتی کارگران و کارکنان اردوگاههای کار و آموزش.
- 4- معاینه بهداشتی و قرنطینه مسافرینی که از خارج وارد کشور میشوند.
- 5- معاینه بهداشتی کسبه، تولیدکنندگان و فروشندگان مواد غذایی.
- 6- معاینه بهداشتی داوطلبان ازدواج.
- 7- معاینه و درمان افرادی که دست به خودکشی زده اند.
- 8- موارد اورژانس.
- 9- در موارد اپیدمی یک بیماری مسری.
- 10- معاینه متهمینی که از طرف مقامات قضائی به پزشکی قانونی معرفی شده اند.

برخی از بیماران عاقل و بالغ که نیازمند عمل جراحی می‌باشند به علت ترس یا هر توجیه دیگری حاضرند درد و رنج را تحمل نمایند ولی تن به عمل ندهند، حتی همراهان بیمار نیز اجازه عمل نمی‌دهند و این در حالیست که پزشک می‌داند در غیر این صورت بیمار به زودی خواهد مرد یا دچار عوارضی خواهد شد که تا پایان عمر زمین گیر می‌شود، با این فرض آیا پزشک می‌تواند دست به عمل جراحی بزند؟ اگر علی‌رغم مخالفت بیمار کسان وی چنین اجازه‌ای را صادر کنند تکلیف طبیب چیست؟

آیت ... العظمي خامنه اي

اگر **حفظ نفس** موقوف بر عمل [جراحی] باشد مانع ندارد.

(آیت ... العظمي خامنه اي در پاسخ همین استفتا در جای دیگر: اگر نجات بیمار از مرگ مستلزم عمل جراحی است، اشکال ندارد)

آیت ... العظمي مکارم شیرازی

در صورتی که جراحی سبب طول عمر شود، مریض می‌تواند به خاطر عوارض ناخوشایند جراحی، از آن صرف نظر کند؛ ولی اگر بدون جراحی، بیمار در **معرض مرگ** باشد، طبیب یا کسان مریض مجازند اقدام به جراحی کنند، هرچند بیمار راضی نباشد.

- آیا بیمار حق دارد از درمان سرپیچی کند، حتی اگر وضعیت او بدتر شود، یا بمیرد
- آیت ... العظمي مكارم شیرازی
- در صورت خطر مرگ، بیمار نمی تواند درمان را قطع کند. همچنین جایی که ضرر مهمی به او می رسد، و درمان آزار مهمی به او نمی رساند.

قانون گذار اخذ رضایت و برائت را در موارد اورژانس لازم نمی داند آیا مسئولیتی متوجه پزشک است یا خیر؟

اگر پزشک کوتاهی نماید ضامن است
ولی اگر کوتاهی ننماید ضامن نیست

ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی،... ارتکاب رفتاری که طبق قانون جرم محسوب می شود، در موارد زیر قابل مجازات نیست:

بند ج : هر نوع عمل جراحی یا طبی مشروع که با رضایت شخص یا اولیاء یا سرپرستان یا نمایندگان قانونی وی و رعایت موازین فنی و علمی و نظامات دولتی انجام شود. در موارد فوری اخذ رضایت ضروری نخواهد بود

ذکر می نماید چه وقت کادر درمان مجازات نمی شوند اخذ رضایت یکی از موارد آن است ولی باید بقیه مفاد آن رعایت شده باشد یعنی اگر رضایت اخذ شود ولی مفاد دیگر آن رعایت نشود (یعنی کوتاهی در امر درمان نماید) باز مجازات شده و ضامن و مسئول پرداخت نقص عضو و یا فوت می باشد .

برائت :

تعریف حقوقی : برائت خالی بودن ذمه شخص معین از تعهد
را گویند

تعریف فقهی : اسقاط ذمه غیر ، خواه ذمه مالی باشد یا غیر
مالی مانند حق قصاص

ماده ۲۸۹ قانون مدنی : دائن از حق خود به اختیار صرف نظر
کند

ماده ۴۹۵ قانون مجازات اسلامی : هرگاه پزشك در معالجاتي كه
انجام ميدهد موجب تلف يا صدمه بدني گردد ضامن ديه است
مگر آنكه عمل او مطابق مقررات و موازين فني باشد **يا** اين كه
قبل از معالجه برائت گرفته باشد و مرتكب تقصيري هم نشود
و چنانچه اخذ برائت از مريض به دليل نا بالغ يا مجنون بودن
او، معتبر نباشد و يا تحصيل برائت از او به دليل بيهوشي و مانند
آن ممكن نگردد، برائت از ولي مريض تحصيل مي شود

- **تبصره ۱:** در صورت عدم قصور یا تقصیر پزشك در علم و عمل براي وي ضمان وجود ندارد هرچند برائت اخذ نكرده باشد.

- **تبصره ۲:** ولي بیمار اعم از ولي خاص است مانند پدر و ولي عام که مقام رهبري است. در موارد فقدان یا عدم دسترسي به ولي خاص ، رئیس قوه قضائيه با استیذان از مقام رهبري و تفویض اختیار به دادستانهاي مربوطه به اعطای برائت طیب اقدام مي نماید

ماده ۴۹۷ :

در موارد ضروري که تحصيل برائت ممکن نباشد و پزشک
براي نجات مريض ، طبق مقررات اقدام به معالجه نمايد،
کسي ضامن تلف يا صدمات وارده نيست.

بنابراین شرط اساسی رفع مسئولیت پزشک مشروط به :

۱. مشروعیت عمل جراحی یا طبی
 ۲. رعایت موازین فنی و علمی و نظامات دولتی
 ۳. رضایت بیمار
- اگر هر کدام انجام نشود پزشک مبراء از مسئولیت نمی شود .

- با توجه به مواد ذکر شده از قانون مجازات اسلامی مصوب ۹۲/۲/۱ آنچه اهمیت دارد اینست که از بیمار **رضایت آگاهانه** اخذ شود و بداند چه اقدامی برای وی انجام می شود و این اقدام چه عوارضی دارد. در این صورت اگر پزشک اقدامات خود را بر اساس **موازین علمی و فنی و رعایت نظامات دولتی** انجام دهد و در واقع مرتکب قصور و تقصیری نشده باشد هیچ گونه مسئولیت و ضمانتی اعم از کیفری یا مدنی متوجه وی نخواهد بود

